

Mikä presidenttiehdokkaiden televisiokeskustelussa kiinnostaa nuoria?

PEKKA ISOTALUS JA MAILI PÖRHÖLÄ

Johdanto

Televisio on nykyisin poliittisen vaalikampanjoinnin näkyvin areena. Vuoden 1994 presidentinvaaleissa televisio nousi erityisen keskeiseen asemaan; puhuttiin jopa televisiovaaleista. Televisiokampanjoinnin korostuminen entisestäänkin aiheutui monista tekijöistä. Ensinnäkin ilmiötä selittää ensimmäistä kertaa käytössä ollut suora vaalitapa, joka helposti nostaa ehdokkaan persoonan keskeiseksi äänestäjän arviointikriteeriksi, jopa poliittisten periaatteiden kustannuksella. Televisio tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden tehdä päätelmiä ehdokkaan persoonasta. Toisaalta ehdokkaat esiintyivät viihteellisissä ohjelmissa tavallista useammin, ja ensimmäistä kertaa presidentinvaalien yhteydessä poliittinen televisiomainonta oli mahdollista. Lisäksi presidentinvaalien alla oli ennätysmäärä vaaliohjelmia. Perinteiset vaaliohjelmat kuitenkin edelleen säilyttivät vahvan asemansa. Esimerkiksi Yleisradion suurta vaalikeskustelua kyseisten vaalien aikaan seurasi 1 250 000 katsojaa (Helsingin Sanomat 18. 1. 1994).

Televisio on tärkeässä asemassa myös nuorten politiikkaa koskevien käsitysten muokkaajana ja poliittisen mielenkiinnon herättäjänä. Nuorten ja politiikan suhteesta on keskusteltu runsaasti. Yleinen käsitys on, että nuoret eivät ole erityisen kiinnostuneita politiikasta ja suhteellisen pieni osa nuorista jäsentää puolueet niiden edustamien ideologisten rintamalinjojen mukaisesti. Pitkälti tästä syystä joukkotiedotuksen nähdään

nousseen hyvin keskeiseen asemaan erityisesti nuorten politiikkaa koskevien käsitysten muokkaajana. (Jääsaari ja Martikainen 1991, 10, 13.) Lisäksi perinteinen aatteellinen sitoutuminen on monen nuoren kohdalla vaihtunut tilannekohtaiseksi osallistumiseksi ja osa nuorista äänestäjistä osallistuukin vaaleihin vasta silloin, kun katsovat voivansa äänestämällä vaikuttaa yhteiskunnan vallankäyttöön (Helander 1993, 29).

Olennaista onkin, pystyvätkö vaalit, medioiden avulla, nostamaan esille sellaisia asiakysymyksiä, joihin nuoret haluavat äänestämällä ottaa kantaa. Television vaaliohjelmien pitäisi lisätä kiinnostavuuttaan nuorten silmissä, sillä niiden seuraaminen on varsin alhaista nuorten keskuudessa (Pesonen, Sänkiaho ja Borg 1993, 267). Televisio ja sen vaaliohjelmat ovat keskeisessä asemassa myös nuorten ymmärryksen ja luottamuksen lisääjinä sekä kiinnostuksen herättäjinä politiikkaan. Tässä tutkimuksessa etsitään yhden vaaliohjelman kautta suomalaisen poliittisen viestintäkulttuurin piirteitä ja selvitetään, millaiset seikat tekevät vaaliohjelmasta erityisesti nuoria kiinnostavan.

Vaalikeskustelujen merkitys

Tutkimukset television merkityksestä politiikassa keskittyvät useimmiten vaalikampanjoihin. Tutkimuksissa on selvitetty, minkälainen vaikutus vaaliohjelmillä on katsojien poliittiseen tietämykseen, ajattelutapoihin, asenteisiin ja tunteisiin sekä miten televisio vaikuttaa äänestyskäyttäyty-

miseen. Poliittisen viestinnän tutkimuksissa keskeinen keskustelunaihe on nykyisin se, vaikuttavako television vaaliohjelmat ensisijaisesti katsojien tiedon saantiin vai poliitikkojen imagojen muokkaukseen. Näkemykset ja tutkimustulokset ovat usein ristiriitaisia. Näkemysten ääripäät ovat, että vaaliohjelmissä on vaikutusta ainoastaan tiedonsaantiin (Zhu, Milavsky ja Biswas 1994). Eniten on kuitenkin tutkimustuloksia, jotka osoittavat, että vaaliohjelmissä on ensisijaisesti aikaisempia käsityksiä sekä äänestyspäätöstä vahvistavaa vaikutusta ja ne eivät useinkaan ratkaisevasti muuta mielipiteitä (Hellweg, Pfau ja Brydon 1992, 114–124; Kanerva 1994, 117). Osalle äänestäjistä vaalikeskusteluilla on kuitenkin ratkaiseva vaikutus äänestyspäätökseenkin.

Television vaaliohjelmat ovat keskeisessä asemassa hankittaessa tietoa äänestyspäätökselle (Pesonen, Sankiaho ja Borg 1993, 409–415). Moring ja Himmelstein (1993, 77, 91) ovat havainneet, että juuri vaalikeskusteluilla on tärkeä asema Suomessa, sillä ne ovat katsotuimmat ja vaikutusvaltaisimmat vaaliohjelmat. Saman tutkimuksen mukaan niiden äänestäjien määrä, jotka tekevät äänestyspäätöksen vain muutama päivä ennen vaaleja, on lisääntynyt. Tällaisten äänestäjien määrän lisääntyminen kasvattaa vaalikeskustelujen merkitystä, sillä ne lähetetään yleensä aivan vaalien kynnyksellä. Tutkimukset osoittavat, että parhaimmillaan vaalikeskustelut voivat lisäksi kasvattaa äänestyshalukkuutta, lisätä kiinnostusta kampanjasta ja tulevia vaaliohjelmia kohtaan sekä aktivoita keskustelua vaalien teemoista (Kraus ja Davis 1981; Oksanen 1984, 153; Weaver 1987, 185).

Vaikka television vaalikeskusteluja katsotaan paljon ja niillä on monia myönteisiä vaikutuksia, niitä on myös kritisoitu. Tutkittaessa, millaisia ohjelmia mielellään katsottaisiin tai jätettäisiin katsomatta, todettiin poliittisten keskustelujen ja vaaliohjelmien saavan katsojilta torjuntaa kaikissa ikäryhmissä, eli ne olivat ohjelmia, joita ei haluttaisi katsoa (Liikkanen 1993, 74). Suuret katsojaluvut osoittavat monien katsojien olevan kiinnostuneita kyseisistä ohjelmista, mutta osaa katsojista ne eivät näytä kiinnostavan lainkaan. Lisäksi monet katsojat ovat tyytymättömiä vaalikeskusteluihin ja keskusteluista jää katsojien mieleen varsin vähän (Oksanen 1984, 151; Pesonen,

Sankiaho ja Borg 1993, 326). Kritiikkiä on saanut myös ohjelmien tasavertaisuuden horjuminen. On havaittu, että suurten puolueiden ehdokkaille annetaan enemmän aikaa ja puheenvuoroja vaalikeskusteluissa kuin pienten puolueiden ehdokkaille (Moring ja Himmelstein 1993, 69). Myös lehdissä vaalikeskusteluja syytetään usein esimerkiksi mielenkiinnottomuudesta ja vähäisestä keskustelunomaisuudesta. On siis syytä edelleen pohtia, kuinka kehittää television vaalikeskusteluja.

Television vaaliohjelman pitäisi olla ensinnäkin sellainen, että katsojilla on riittävästi mielenkiintoa avata televisio oikealla hetkellä. Kiinnostavuus on ohjelmatyypistä riippumatta yksi keskeinen televisio-ohjelman arviointikriteeri (Kytömäki ja Savinen 1993, 75.) Lisäksi katsojien mielenkiinnon pitäisi pysyä yllä eli ohjelman pitäisi sitoa katsojien tarkkaavaisuutta, jotta ohjelmaa seurattaisiin intensiivisesti eikä katsomista keskeytettäisi. Televisiota katsotaan usein muiden askareiden ohella eikä televisio aina saa katsojan huomiota yksinomaan osakseen. Tutkimuksessaan Oksanen (1984, 150) totesi, että vaalikeskustelua seurasi keskittyneesti kaksi kolmesta katsojasta ja kolmasosa katsojista seurasi ohjelmaa lähinnä muun ohella.

Ohjelman kiinnostavuuden arviointi

Sallinen-Kuparinen (1987, 127–129) on havainnut, että poliitikosta muodostuva luotettavuusvaikutelma saattaa vaihdella yhdenkin puheenvuoron aikana, vaikka puheenvuoroa edeltänyt ja sen jälkeinen arvio olisivatkin samansuuntaiset. Vaikutelmien muodostuminen on siis prosessiluonteinen ilmiö. Samoin ohjelman kiinnostavuus vaihtelee katselun aikana. Ohjelman katsominen saatetaan myös kokonaan lopettaa, jos ohjelmassa on yksikin tarpeeksi mielenkiinnoton kohta. Kyseessä on siis viestintäprosessi, jota ei voida tarkastella enää ohjelman jälkeen, vaan jota on tutkittava ohjelman aikana jatkuvan arvioinnin periaatteella.

Poliittisten televisio-ohjelmien tutkimukselle on ollut tyypillistä, että ohjelmien vaikutuksia tarkastellaan jälkikäteen. Ohjelmalla on kuitenkin reaaliaikaisia vaikutuksia ja viestintäprosessi jatkuu vielä ohjelman jälkeenkin. Ohjelmasta keskustellaan toisten kanssa ja seurataan myös julkista keskustelua. On havaittu esimerkiksi, että

julkisuudessa käyty jälkipuinti vaaliohjelmista muokkaa varsin vahvasti yleisön mielipiteitä (esim. Hellweg, Pfau ja Brydon 1992, 96). Tutkittaessa kiinnostavuuteen vaikuttavia tekijöitä on tärkeää, että päästään tarkastelemaan juuri katsojatilanteessa tapahtuvaa viestintäprosessia. Tässä tutkimuksessa ohjelma katsottiin reaaliaikaisena eli samaan aikaan kuin se nähtiin kotivastaanottimista.

Lisäksi poliittisen viestinnän tutkimuksiin on kaivattu sisältöjen ja keinojen synkronointia, viestinnän etenemisen kuvausta ja suhtautumismuutosten suhteuttamista niihin (Leiwo 1988, 124). Näihin toiveisiin on tämä tutkimus osittain pyrkinyt vastaamaan. Viime aikoina on myös kritisoitu sitä, että poliittisten televisio-ohjelmien tutkimus on liiaksi keskittynyt verbaalisen viestinnän ja sen vaikutusten tarkasteluun, vaikka juuri visuaalisuudella on televisiossa suuri merkitys (esim. Hellweg, Pfau ja Brydon 1992, 102).

Kutsuimme 88 nuorta katsomaan Yleisradion Suurta vaalikeskustelua 12. 1. 1994. Kolmituntisesta keskustelusta katsottiin ensimmäinen tunti suorana lähetyksenä. Nuoret olivat 18–25-vuotiaita. Tyttöjä ryhmässä oli 42 ja poikia 44 (kaksi vastaajaa ei ilmoittanut sukupuoltaan). Suurin osa heistä opiskeli jossakin oppilaitoksessa. Nuorista 49 oli ennakköäänestänyt ja äänestämään aikoivat mennä 37. Vain kaksi empi äänestämistään. Nuorista 56 oli jo varmasti päättänyt, ketä äänestää.

Keskustelun jälkeen 41 nuorista oli sitä mieltä, että vaalikeskustelu lisäsi heidän äänestyshalukkuuttaan. Nuorista 25 ilmoitti keskustelulla olleen vaikutusta heidän äänestyspäätökseensä. Osa ennakkoon äänestäneistä katsoi, että keskustelu vaikutti heidän äänestyspäätökseensä vaalien toista kierrosta ajatellen.

Ennen keskustelun katselua nuoret vastasivat kyselylomakkeeseen, jossa kysyttiin heidän taustatietojaan, kiinnostuneisuuttaan politiikasta ja kyseisistä presidentinvaaleista, vaalikeskustelulle asettamia odotuksia sekä mielikuvia kustakin ehdokkaasta. Keskustelun katselun jälkeen täytettiin toinen kyselylomake, jossa kysyttiin mielipiteitä vaalikeskustelusta ja ehdokkaista. Keskustelun aikana arvioitiin keskustelun kiinnostavuutta. Nuoria pyydettiin kirjaamaan arvionsa keskustelun kiinnostavuudesta säännöllisin väliajoin. Heille annettiin minuutin välein aikamerkki, jolloin he arvioivat asteikolla 1–7 keskustelun senhetkistä kiinnostavuutta. Ohjeenan-

nossa korostettiin, että vastaajien tuli arvioida, kuinka kiinnostava keskustelu oli juuri sillä hetkellä.

Keskustelun aiheiden kiinnostavuus

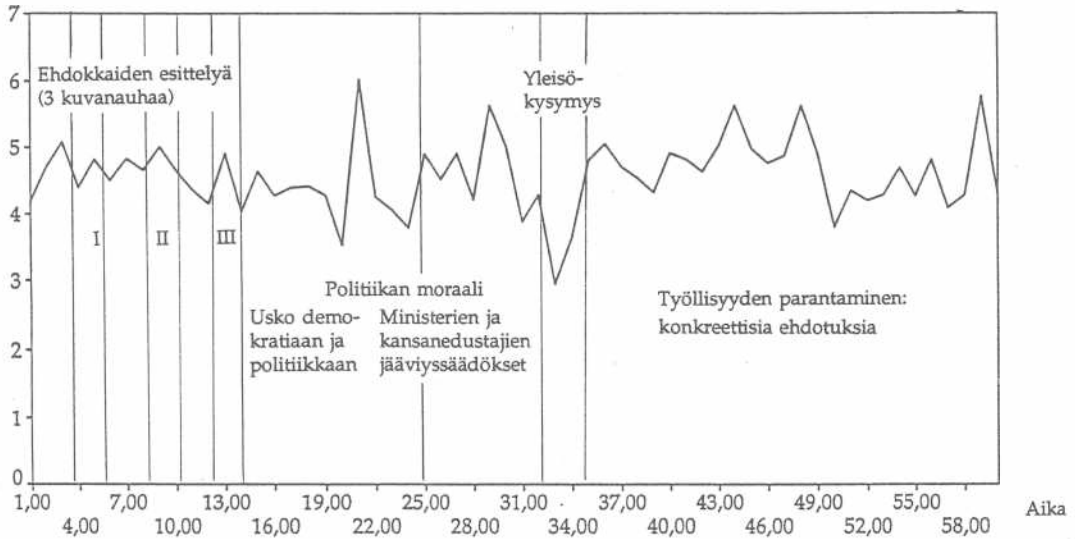
Ohjelman kiinnostavuutta tarkastellaan rinnastamalla nuorten keskustelusta antamat kiinnostavuusarviot vaalikeskustelusta tehtyyn ohjelma-analyysiin. Kuvanauhoitetusta vaalikeskustelusta tehty ohjelma-analyysi sisälsi verbaalisen viestinnän litteroinnin, nonverbaalisen viestinnän kuvailun (eleet, ilmeet, liikehdintä, katse ja äänenkäyttö) ja kuvauksen erittelyn (otokset, kuvakoot, kameran liikkeet ja ketä on kuvassa). Lisäksi ohjelma-analyysiin merkittiin kohdat, jolloin minuutin aikamerkki oli annettu.

Ohjelma-analysistä etsittiin siis selityksiä kiinnostavuuden arvioinneille. Ohjelma-analyysin kanssa rinnakkain tarkasteltiin vielä vaalikeskustelun kuvanauhaa, jotta arviot voitiin suhteuttaa kokonaisvaikutelmaan ohjelmasta. Analyysi toteutettiin neljällä eri tasolla. Analyysissä tarkasteltiin keskustelun aiheiden, viestintätilanteiden ja vuorovaikutuksen luonteen, henkilöiden sekä heidän viestintätyyliänsä yhteyttä keskustelun kiinnostavuuteen.

Kuviosta 1 näkyy keskustelun kiinnostavuuden vaihtelevuus tunnin aikana. Ohjelman kiinnostavuusarvioiden keskiarvo vaihteli välillä 2,99–6,06, ja kokonaisuudessaan keskustelu oli nuorten mielestä hiukan keskinkertaista kiinnostavampi ($\bar{x} = 4,6$). Kyselylomakeaineiston mukaan 73 piti ohjelmaa kiinnostavana. Kuvioon 1 on merkitty myös käsitellyt asiakokonaisuudet. Keskustelusta ensimmäiset 14 min oli ehdokkaiden esittelyä. Esittely sisälsi myös kolme kuvanauhaosuutta, joissa kerrottiin lyhyesti ehdokkaiden kannattajien tunnuspiirteistä. Tämän jälkeen käsiteltiin 18 min politiikan moraalia, jossa oli oikeastaan kaksi alateemaa: usko demokratiaan ja politiikkaan sekä ministerien ja kansanedustajien jääviyssäädökset. Tämän jälkeen oli parin minuutin pituinen yleisökysymys, johon katsojilla oli mahdollisuus ilmaista mielipiteensä puheleimen avulla. Keskustelun loppuosa käsiteli työllisyyden parantamista. Työllisyysongelmaan toivottiin erityisesti konkreettisia ehdotuksia.

Eri teemojen kiinnostavuudessa oli pieniä eroja. Yleisökysymystä pidettiin vähiten kiinnostavana ($\bar{x} = 3,3$). Varsinaisista keskustelunaiheista

Kiinnostavuus

Kuvio 1. Keskustelun asiakokonaisuuksien suhde kiinnostavuuteen.

pidettiin vähiten kiinnostavana politiikan moraalii ($\bar{x} = 4,5$). Jonkin verran kiinnostavampi oli keskustelun alku eli ehdokkaiden esittely ($\bar{x} = 4,6$). Kiinnostavuusarvioita saattoi esittelyn aikana nostaa osittain se, että ohjelman alussa kiinnostuneisuus on yleensä korkeimmillaan, koska sekä tilanne että ärsyke ovat uusia. Kaikkein kiinnostavimpana jaksena nuoret pitivät kuitenkin työllisyyden parantamisesta käytyä keskustelua ($\bar{x} = 4,7$). Tämä sijoittui testitilanteen loppuosaan, jolloin tarkkaavaisuuden voidaan yleensä olettaa vähenevän.

Myös kyselylomakeaineisto osoitti, että työllisyydestä keskustelemista pidettiin mielenkiintoisimpana. Ennen keskustelua kysyttiin, mitä asioita nuoret toivoivat ohjelmassa käsiteltävän. Odotetuimpia aiheita suosituimmuusjärjestyksessä olivat Suomen suhteet muihin maihin, työllisyystilanne ja talouspolitiikka. Keskustelun jälkeen arvioijilta kysyttiin avoimella kysymyksellä, mitkä aihepiirit keskustelussa olivat kaikkein kiinnostavimpia. Selvästi eniten kertyi vastauksia, joissa työttömyydestä ja työllistämisestä puhumista pidettiin kiinnostavimpana. Toiseksi kiinnostavimpana aiheena pidettiin politiikan moraalii. Poliitiikan moraalii mainittiin kuitenkin yli kolme kertaa harvemmin kuin työllisyys.

Ohjelman vuorovaikutteisuus kiinnostuksen herättäjänä

Ennen ohjelman alkua nuorilta kysyttiin, mitkä seikat tekevät heidän mielestään vaalikeskustelusta kiinnostavan. Vastauksissa tärkeimmäksi seikaksi nousi ehdokkaiden välinen väittely ja vastakkainasettelu. Toisena tärkeänä tekijänä pidettiin toimittajan käyttäytymistä ja kysymyksiä. Kolmanneksi kiinnostusta lisäsivät ehdokkaiden mahdolliset virheet tai epäonnistumiset. Vuorovaikutuksen luonne näytti siis olevan keskeinen kiinnostusta herättävä tekijä.

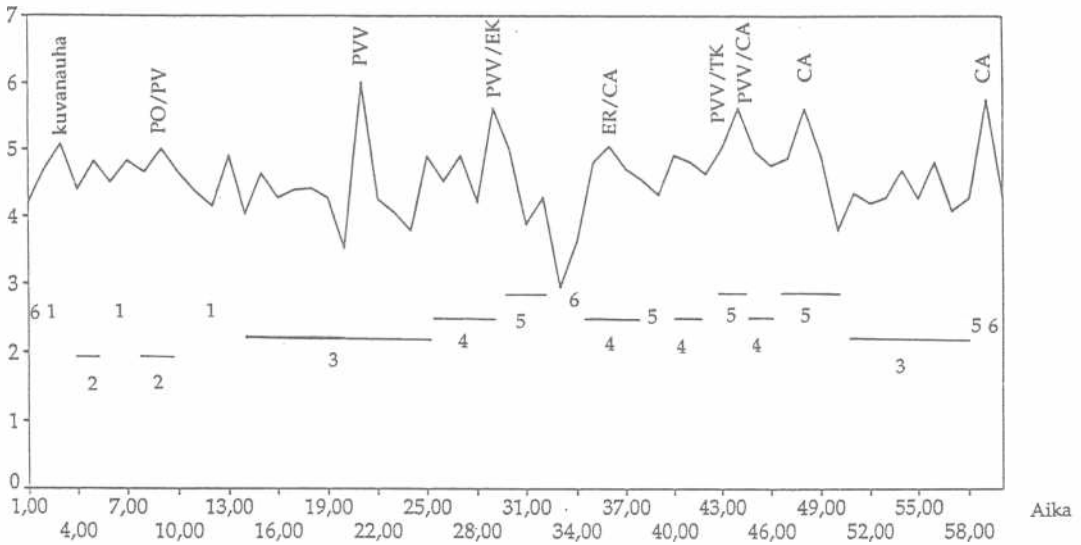
Tarkastelimme ohjelman vuorovaikutustilanteita ja löysimme kuusi erilaista vuorovaikutusmuotoa:

1. esittelykuvanauha
2. toimittajan juonnot
3. puheenjohtajakeskineen kysely
4. monologit
5. puheenvuorokierros
6. keskustelu.

Selvästi muusta ohjelmasta erottuvia muotoja olivat ensinnäkin toimittajan juonnot, jotka olivat yleensä pitkiä, lähinnä katsojille suunnattuja puheenvuoroja, ja toisena esittelykuvanauha, jos-

Kiinnostavuus

Merkkien selitykset:

1. Esittelykuvanauha
2. Puheenjohtajakeskeinen kysely
3. Monologit
4. Puheenvuorokierros
5. Keskustelu
6. Toimittajan juonnot

- CA = Claes Andersson
 TK = Toimi Kankaanniemi
 EK = Eeva Kuuskoski
 PO = Pekka Oksala
 ER = Elisabeth Rehn
 PVV = Pertti 'Veltto' Virtanen
 PV = Paavo Väyrynen

Kuvio 2. Vuorovaikutusmuotojen suhde kiinnostavuuteen sekä kiinnostavuushuippujen aikana puhuneet henkilöt.

sa toimittaja kertoi uusia tutkimustietoja ehdokaiden kannattajista ja jossa kuvituksena oli pi-lapiirroksia ehdokkaista. Kolmas vuorovaikutusmuoto oli puheenjohtajakeskeinen kysely, jossa toimittaja kyseli yhdeltä ehdokkaalta kerrallaan ja selvästi ohjasi puheenvuorojen vaihtumista. Muilla ehdokkailla ei ollut mahdollisuutta kommentoida vastauksia, vaan vuorovaikutus oli keskittynyt yhden ehdokkaan ja toimittajan välille. He katsoivat toisiaan, ja puheenvuorot yleensä vaihtuivat nopeasti. Tällaista vuorovaikutusta oli ainoastaan ehdokkaiden esittelyn yhteydessä. Neljättä vuorovaikutusmuotoa nimitetään monologiksi, koska se koostui ehdokkaiden pitkistä puheenvuoroista, joissa ei juurikaan viitattu edeltäneisiin puheenvuoroihin tai puhujiin. Puhujat yleensä myös kohdistivat katseellaan puheensa toimittajalle, ei toisille ehdokkaille. Monologityypistä viestintää ohjelmassa oli kaikkein eniten, lähes kolmasosa lähetyksistä.

Viides muoto oli puheenvuorokierros, jossa jokainen ehdokas vuorollaan vastasi puheenjohtajan kysymykseen suhteellisen lyhyesti. Puheenjohtaja saattoi kuitenkin esittää kysymyksen hiukan eri muodossa eri ehdokkaille. Kuudentena vuorovaikutusmuotona oli varsinainen keskustelu, joka koostui ehdokkaiden lyhyehköistä puheenvuoroista, joissa he kommentoivat toisiaan tai jopa väittivät vastaan toisilleen. Keskusteluissa ehdokkaat myös muita tilanteita useammin katsoivat ja puhuttelivat toisiaan. Keskustelujen aikana puheenjohtajan rooli oli yleensä vähäisempi, ja tuolloin esiintyi selvästi enemmän puheenvuoroja, joihin toimittaja ei ollut antanut vuoroa. Yleensä keskustelujaksoissa nähtiin myös enemmän reaktio-otoksia. Otoksissa ehdokkaat usein näyttivät selvästi kuuntelevan puhujaa tai saattoivat reagoida ilmeillään hänen puheeseensa, mikä lisäsi vuorovaikutteisuuden tuntoa. Keskusteluosuuksia esiintyi myös puheen-

vuorokierrosten välissä. Keskusteluksi tunnin ohjelmasta luokiteltiin ainoastaan noin 10 min.

Tutkimme vuorovaikutusmuotojen suhdetta kiinnostavuuskäyrään. Kuvioon 2 on merkitty vuorovaikutusmuotojen sijoittuminen ohjelmaan. Eniten kiinnostusta herättivät keskustelut ($\bar{x} = 4,8$) ja puheenvuorokierrokset ($\bar{x} = 4,8$). Myös eniten kiinnostavuushuippuja kertyi keskustelujaksojen kohdalle. Kiinnostavuushuippuiksi määriteltiin kohdat, joissa kiinnostavuusarvojen keskiarvo oli yli viiden ($\bar{x} > 5$). Seuraavaksi eniten nuoria näytti kiinnostavan ehdokkaiden esittely, sillä sekä esittelykuvanauha ($\bar{x} = 4,6$) että puheenjohtajakeskeinen kysely ($\bar{x} = 4,7$) saivat osakseen varsin korkeat arviot. On kuitenkin jälleen syytä muistaa, että ohjelman alku saattaa uutuusarvonsa vuoksi saada muuta ohjelmaa myönteisemmät arviot. Vähemmän nuoria näytti kiinnostavan monologisuusudet ($\bar{x} = 4,4$) ja erityisen vähän toimittajan juonnot ($\bar{x} = 3,8$).

Nuoria siis kiinnosti eniten ehdokkaiden välinen vilkas vuorovaikutus. Keskustelusta huomattava osa oli kuitenkin yksittäisiä puheenvuoroja, jotka eivät liittyneet toisiinsa. Tällaista monologeista koostuvaa keskustelua ei pidetty kovin mielenkiintoisena.

Keskustelun luonne ja kiinnostavuus

Saadaksemme selville kunkin esiintyjän puheosuuden ohjelmasta laskimme jokaisen puhujan käyttämien puheenvuorojen määrän ja keston. Totesimme, että ohjelman toimittaja puhui viidesosan koko ohjelma-ajasta. Hänelle kertyi kaikkiaan 130 puheenvuoroa, joiden yhteiskesto oli 12 min 26 s. Toimittajan rooli oli myös siinä mielessä dominoiva, että hän keskeytti ehdokkaiden puheenvuorot toistuvasti. Taulukosta 1 voidaan todeta, että ehdokkaista eniten puhui Raimo Ilaskivi. Hänellä oli 18 puheenvuoroa, joiden yhteiskesto oli 5 min 22 s. Ehdokkaista vähiten äänensä oli Toimi Kankaanniemi. Hän käytti seitsemän puheenvuoroa, joiden yhteiskesto oli 2 min ja 31 s. Kankaanniemen puheenvuorot olivat myös keskimääräiseltä pituudeltaan kaikkein lyhimmät. Suuren vaalikeskustelun ensimmäisen tunnin aikana ehdokkaat eivät siis olleet esille täysin tasavertaisesti.

Taulukosta 1 voidaan lisäksi havaita, että Paavo Väyrysellä oli kaikkein vähiten puheenvuoroja, mutta hänen puheenvuoronsa olivat kestol-

Taulukko 1. Ehdokkaiden puheenvuorot.

A	B	C	D
Martti Ahtisaari	9	3:05	20.5
Sulo Aittoniemi	16	3:57	14.8
Claes Andersson	16	4:47	17.9
Raimo Ilaskivi	18	5:22	17.9
Toimi Kankaanniemi	11	2:31	13.7
Keijo Korhonen	12	3:27	17.2
Eeva Kuuskoski	9	2:46	18.4
Elisabeth Rehn	15	4:14	16.9
Pekka Tiainen	17	4:22	15.4
Pertti "veltto" Virtanen	13	3:51	17.8
Paavo Väyrynen	7	3:20	28.5
Pekka Oksala	130	12:26	5.7

Sarakkeet:

A: presidenttiehdokkaan nimi

B: puheenvuorojen lukumäärä kunkin ehdokkaan kohdalla

C: puheenvuorojen yhteenlaskettu kokonaiskesto

D: puheenvuorojen keskimääräinen kesto sekunteina.

taan pitempiä kuin muiden ehdokkaiden. Väyrynen puhui siis harvoin mutta pitkään. Toista ääripäätä edusti Sulo Aittoniemi, joka käytti kaikkiaan 16 puheenvuoroa. Hänen puheenvuorojensa keskimääräinen kesto oli kuitenkin toiseksi lyhin. Aittoniemellä olikin runsaasti lyhyitä puheenvuoroja, joissa hän kommentoi toisten ehdokkaiden puheenvuoroja tai puhui muiden päälle ilman puheenjohtajan lupaa.

Vaalikeskustelua voidaan pitää ehdokkaiden taisteluna oikeudesta päästä puhumaan. Puheenjohtaja kommentoi monen ehdokkaan puheenvuorojen pituutta ja keskeytti ehdokkaat usein. Lisäksi ehdokkaita kuvattiin usein aktiivisesti pyytämässä puheenvuoroja. Ehdokkaat siis joutuivat vaatimaan itselleen puheenvuoroja ja yrittämään parhaansa ehtiäkseen sanoa haluamansa.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu ohjelman visuaalisen ja auditiivisen monimuotoisuuden vaikuttavan tarkkaavaisuuteen ja sanoman prosessointiin (esim. Thorson, Reeves ja Schleuder 1986). Oletimme, että näillä tekijöillä saataisi olla yhteyttä myös kiinnostavuusarvioihin.

Visuaalisen ja auditiivisen vaihtelevuuden lasimme siitä, kuinka monta kertaa minuutissa puhuja tai kuva vaihtuu. Tarkastelimme vaihtelevuuden yhteyttä kiinnostavuuteen korrelaatioanalyysin avulla. Jätimme analyysistä pois esitelukuvanauhan osuudet, koska se poikkesi niin selvästi sekä kuvaukseltaan että puheenvuoroiltaan muusta ohjelmasta.

Puheenvuorojen vaihtumistiheys korreloi positiivisesti kiinnostavuusarvioiden kanssa, joskaan ei tilastollisesti merkitsevällä tasolla ($r = .23$, $p = .091$). Kuvan vaihtumistiheyden ja kiinnostavuusarvion välinen korrelaatio ($r = .32$, $p = .019$) oli tilastollisesti melkein merkitsevä, samoin kuvan vaihtumistiheyden ja puheenvuorojen vaihtumistiheyden välinen korrelaatio ($r = .35$, $p = .010$). Näyttäisi siis siltä, että ohjelman visuaalinen vaihtelevuus selittäisi osaltaan kiinnostavuutta. Kuvan vaihtuminen on kuitenkin yhteydessä puheenvuorojen vaihtumiseen ja sitä kautta vuorovaikutusprosessiin.

Mielenkiintoisimmat ehdokkaat

Katsoimme myös, onko ohjelman kiinnostavuus yhteydessä henkilöön, joka kulloinkin puhuu. Tarkastelimme ensin, ketkä puhuivat kiinnostavuushuippujen kohdilla. Kuvioon 2 on merkitty yhdeksän kiinnostavuushuippua ($\bar{x} > 5$) ja niiden aikana puhuneet henkilöt. Eniten kiinnostavuushuippujen kohdilla oli Claes Anderssonin ja Pertti Virtasen puheenvuoroja. Yhdeksästä huipusta Andersson ja Virtanen puhuivat kumpikin neljän kohdalla.

Selvitimme myös koko keskustelun osalta, kuka puhui minkin arviointihetken kohdalla. Tämän perusteella laskimme jokaiselle ehdokkaalle keskiarvon hänen puheenvuorojensa kiinnostavuudesta. Keskustelun kiinnostavuuden kokonaiskeskiarvon yläpuolelle sijoittui kolme ehdokasta: Virtanen ($\bar{x} = 5,3$), Andersson ($\bar{x} = 5,1$), ja Kuuskoski ($\bar{x} = 4,9$). Muiden ehdokkaiden puheenvuorojen kiinnostavuus arvioitiin samansuuntaisesti. Tosin toimittajan puheenvuorot herättivät jälleen kiinnostusta kaikkein vähiten ($\bar{x} = 4,1$).

Kyselylomakeaineiston mukaan kaikkein mielenkiintoisin ehdokkaista oli Virtanen ja toiseksi mielenkiintoisin oli Andersson. Kyselylomakeaineisto paljasti kuitenkin, että keskustelun aikana Anderssonista ja Virtasesta syntyneet vai-

kutumat olivat varsin erilaiset. Anderssonia pidettiin mielenkiintoisuuden lisäksi miellyttävänä, luotettavana, presidentiksi sopivana ja hyvänä televisioesiintyjänä. Sen sijaan Virtasta pidettiin mielenkiintoisuutensa lisäksi epämuodollisena, välittömänä, eloisana, huumorintajuksena, mutta myös kaikkein asiantuntemattomimpana. Kyselylomakkeessa pyydettiin myös mainitsemaan jokin kohta, joka keskustelusta jäi erityisesti mieleen. Parhaiten olivat jääneet mieleen Virtasen, Tiaisen ja Anderssonin puheenvuorot. Vastaukset osoittavat, että suurin osa nuorista henkilöi mielenpainuvimman kohdan keskustelusta.

Tarkastelimme vielä laadullisesti Anderssonin ja Virtasen kiinnostavina pidettyjen puheenvuorojen sisältöä sekä verbaalista ja nonverbaalista viestintää selvittääksemme, mikä näissä puheenvuoroissa kiinnosti nuoria. Kovin selviä johtopäätöksiä ei puheenvuorojen luonteesta voi tehdä. Näyttäisi kuitenkin siltä, että erityisesti puheen kohdistaminen nuorille selvästi nosti kiinnostusta. Puheenvuoron konkreettisuudella saattoi myös olla vaikutusta kiinnostavuuteen, sillä etenkin vähemmän kiinnostusta herättäneet puheenvuorot olivat varsin epäkonkreettisia. Kiinnostavuushuippujen kohdalla puheenvuorot olivat myös usein suunnattu muille ehdokkaille, ehdokkaat kritisoivat toisiaan ja ehdokkaiden vastakkainasetelma oli selvä. Kiinnostusta herättäneiden puheenvuorojen aikana nonverbaalinen viestintä oli varsin suurieleistä. Ylipäänsä Virtanen ja Andersson elehtivät käsillään ehdokkaista eniten. Virtanen käytti eleitä runsaasti kaikissa puheenvuoroissaan. Anderssonilla käsieleitä oli ainoastaan kiinnostavimpien puheenvuorojen kohdalla. Molemmilla esiintyi joidenkin kiinnostavuushuippujen kohdalla äänenkäytön intensiteetin kasvua. Kyseiset nonverbaalisen viestinnän piirteet kerovat lähinnä puhujan innostuneisuudesta tai kiihtyneisyydestä.

Huippukohtien kuvailu

Tarkastelemme esimerkinomaisesti kahta keskustelun kiinnostavimpana pidettyä kohtaa. Kaikkein korkein kiinnostavuusarvio ($\bar{x} = 6,1$) oli keskustelussa 21 min kohdalla. Arviointikohta osuu Virtasen pitkäkhön puheenvuoron loppupuolelle. Keskustelu käsittelee politiikan moraalialia. Puhuessaan Virtanen elehtii runsaasti ja hänen äänenvoimakkuutensa lisääntyy puheenvuoron

aikana. Puheenvuoro on selvästi nuorisolle kohdennettu ja siinä Virtanen on suorastaan hyökkäävä muita ehdokkaita kohtaan.

Esimerkki¹ 1.

»No poliitikalta on mennä uskottavuus/ mä oon itte omakohtaisesti kokenu sen täysillä että kun aina nää on valehdelleet sitä että nuoret äänestää/ nuoret äänestää ja nuoret äänestää/ mun taakseni on tullu kaikki Suomen merkittävät yhtyeet tällä hetkellä/ Juice Leskinen/ Topi Sorsakoski/ mulle Ruotsin television täyty kertoo että tän maan täyty olla todella sairas kun kerrankin on nuorten/ kaikki niinkun on tullu ta/ niinkun mun taakse ja näyttää että nyt vois äänestää/ Juicekin sano että hän ei oo koskaan äänestäny edes/ niin mitä nää tekee kukaan ei puhu siitä/ mikään iltapäivälehti ei edes tee siitä juttua/ ei nää ihmiset täällä halua demokratiaa ne haluaa tehdä politiikasta inhottavan jotta pienempi* osa ihmisiä äänestäis ne jotka on koukussa poliittisessa koukussa.»

Toinen huippukohta ($\bar{x} = 5,8$) sijoittuu viimeiselle minuutille ja Anderssonin puheenvuoron keskelle. Puheenvuoro on keskustelussa viimeinen ennen toimittajan loppujuontoa. Puheenvuoron aikana Tiainen puhuu useita kertoja Anderssonin päälle ja lopulta Andersson hillitsee häntä. Puheenvuoron aikana Andersson elehtii runsaasti ja hänen äänenvoimakkuutensa nousee välillä. Puheenvuoro alkaa hallituspuolueiden edustajien kritiikillä.

Esimerkki 2.

Andersson: »Se on aivan pöyristyttävää/ että hallituksen edustajat täällä istuvat ja valittavat/ että/ ei oo ei oo työllistetty/ tää hallitus on ajanut sellaista politiikkaa/ joka on ajanut tän maan massatyöttömyyteen se on/ tätä hokemaan velkaelvytyksestä jo-jolla on vastustettu työllistävää politiikkaa/ se on myöskin aivan typerää/ koska lainaa on otettu/ mutta ei ole käytetty työllistäviin toimiin/ ei ole huolehdittu valtion tulopuolesta.»
(Tiainen: »Vaun pankkitukiin«.)
Andersson: »Vaun vaun pistetty pankkitukeen ja työttömien passiiviseen hoitoon ja sitten ve-ve-velkojen maksamiseen.»

(Tiainen: »Rikollisten palkitsemiseen on ne rahat käytetty.»)

Andersson: »Ja sitten lopuksi sanoisin/ että se on vielä/ lopuksi.»

(Tiainen: »Eurokuntoon.»)

Oksala: »Kiitos.»

Andersson: »Hiljaa nyt kun minä puhun.»

(Aittoniemi: »Niin.»)

Andersson: »Lop kolmas asia/ että nyt on kiinni siitä uskooko suomalaiset tulevaisuuteen ja suomalaiseen yhteiskuntaan ja päättäjiin/ niin kauan kuin ei usko/* eivät pane rahaa liikkeelle ja ja lama pitkittyy/ meidän pitää saada uut-ta uskoa ja silloin lama myöskin hyvin nopeasti lähtee pois.»

Esimerkeissä nousi kiinnostusta herättävistä piirteistä esiin tietyt ehdokkaat, nuorille kohdentaminen, ehdokkainen välinen konfrontaatio ja runsas nonverbaalinen viestintä.

Johtopäätökset

Tutkimuksessa etsittiin vaaliohjelman kiinnostavuutta selittäviä tekijöitä. Tutkimusmenetelmä ja tulosten analysointimenetelmät olivat uudentyyppiset. Tutkimuksessa yhdistettiin yleisöreaktiot, viestintäprosessin tarkastelu, ohjelman rakenteen analyysi, televisioesiintymisen havainnointi ja osittainen sisällönanalyysi. Tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota myös nonverbaaliseen viestintään ja televisiokuvaukseen. Tulokset osoittivat, ettei vaalikeskustelun kiinnostavuutta selitä mikään yksittäinen tekijä. Kiinnostavuuteen vaikuttavat ainakin asiasisältö, vuorovaikutuksen luonne, televisiokuvaus, esiintyvä henkilö ja hänen viestintätyylinsä. Monet näistä tekijöistä ovat myös vahvasti sidoksissa toisiinsa, esimerkiksi vilkkaan keskustelun aikana todennäköisesti televisiokuvauskin on vaihtelevampaa ja ehdokkaiden viestintyyli erilaista kuin monologien aikana. Vaalikeskustelun kiinnostavuus onkin useiden erilaisten tekijöiden summa. Kokonaisuudessaan nuoret pitivät vaalikeskustelua hiukan keskimääräistä kiinnostavampana ja osa katsoi sillä olevan vaikutusta jopa äänestyspäätökseen.

Tuloksissa korostui, että nuoria kiinnostaa ehdokkaiden välinen vilkas keskustelu, jossa puheenvuorot vaihtuvat nopeasti, ehdokkaat puhuvat toisilleen, kommentoivat toisiaan, väittelevät keskenään, reagoivat toisiinsa niin verbaalisesti kuin nonverbaalisestikin ja puheenjohtajan rooli on vähäinen. Vuoden 1994 vaaleissa toteutetun

¹ Esimerkeissä taukoja on merkitty kauttaviivalla (/) ja suluihin oleva tarkoittaa päällepuhuntaa. Tarkka arviointikohta, jolloin aikamerkki on annettu, on merkitty tähdellä (*).

kaltainen ohjelma asettaa kuitenkin runsaasti rajoituksia varsinaiselle keskustelulle. Ensinnäkin keskustelijoiden määrä oli niin suuri (11 ehdokasta), että keskustelun syntyminen oli vaikeaa. Ehdokkaat oli myös asetettu istumaan puolikkaareen kohti toimittajaa, mikä implikoi, että vuorovaikutus oli tarkoitettakin tapahtuvaksi toimittajan ja ehdokkaiden välillä, ei ehdokkaiden kesken. Lisäksi toimittaja näytti pitävän tiukasti kiinni suunnitelmastaan kysymysrungosta ja roolin mahdollistamasta valta-asemastaan ja kontrolloi voimakkaasti keskustelun aiheiden ja puhujien vaihtumista. Toisaalta toimittaja joutui kontrolloimaan keskustelun kulkua, sillä ehdokkaat eivät itse näyttäneet olevan kiinnostuneita keskustelemaan, vaan pitivät mielellään pitkiä yksinpuheluja.

Keskustelun vähäisyydellä ja monologityyppisillä puheenvuoroilla on yhtymäkohtia laajemminkin suomalaiseen puhekuulttuuriin. Kulttuuriamme on luonnehdittu kuulijakeskeiseksi, sillä kulttuurissamme puhujalla on korkean statuksen rooli, puhujaa ei mielellään keskeytetä, siedetään pitkiä hiljaisia jaksoja ja kuuntelijana suomalainen on hyvin hiljainen. Suomalaiseen kulttuuriin kuuluu myös kirjoitetun tekstin arvostus, joten puhuttaessakin tavoitellaan usein kirjoitetun kielen ehjää ja virheetöntä muotoa, ja usein tukeudutaan mielellään kirjoitettuun tekstiin. (Sallinen-Kuparinen 1986a, 1986b; vrt. Kanerva 1994, 147.) Ehkä myös televisiokulttuurillamme on omat rasitteensa, sillä ainakin suomalaisten toimittajien televisioesiintymisessä on nähtävissä enemmän yleisöpuheen perinnettä kuin angloamerikkalaisille maille ominaista kahdenkeskisen juttelun tavoittelua (Isotalus 1993, 156–157). Tutkimuksen kohteena ollut vaalikeskustelukin koostui suurimmaksi osaksi puhujien pitkästä, keskeyttämättömistä puheenvuoroista, joissa oli kirjoitetun kielen ja ennakkovalmistelun sävy.

Ristiriidassa suomalaisen puhekuulttuurin ominaispiirteiden kanssa on kuitenkin se, että ehdokkaiden välinen konfrontaatio näytti saavan nuorilta myönteisiä arvioita. Nuoret kiinnostuivat keskustelusta, jossa ehdokkaat olivat keskenään eri mieltä, väittelivät ja hyökkäsivät toisiaan vastaan. Myöskin vilkas puheenvuorojen vaihtuminen, keskeyttely ja jopa päällepuhunta näyttivät herättävän myönteisiä arvioita. Yleensä suomalaisessa puhekuulttuurissa puheella on harmoniaa ja konsensusta ylläpitävä tehtävä (Sallinen-Ku-

parinen 1986a). Konfrontaatiohakuisuus näyttää kuitenkin ominaiselta vaaliohjelmille (esim. Isotalus 1994), ja Moring ja Himmelstein (1993, 57) ovat huomanneet vaaliohjelmien konfrontaatioluonteen lisääntyneen huomattavasti 1980-luvulla. Saattaakin olla, että poliittisissa televisio-ohjelmissa meillä hyväksytään ja jopa toivotaankin vahvempaa konfrontaatiohakuisuutta kuin muissa yhteyksissä. Tulokset herättävätkin kysymyksiä: Asetetaanko poliittiselle viestinnälle muusta viestintäkuulttuurista poikkeavia vaatimuksia? Kaipaavatko erityisesti nuoret poliittisen viestintäkuulttuurin muutosta?

Analyyysi osoitti myös, että kiinnostavuus on pitkälti sidoksissa henkilöihin. Vaikka tuloksista nousi esiin kiinnostavuuteen vaikuttavia sisältöllisiä seikkoja, niin puhuja näyttäisi korostuvan asiaa enemmän. Tulokset siis osittain tukevat käsitystä, että televisio henkilöi asiat ja nostaa puhujan hänen poliittisia periaatteitaan näkyvämmäksi. Henkilöä ja asioita ei pidä kuitenkaan nähdä dikotomisesti, sillä ehdokkaan mielipiteet asioista ovat saattaneet ratkaisevasti muokata hänen imagoaan katsojan silmissä (Hellweg, Pfau ja Brydon 1992, 39).

Pelkkä kiinnostava esiintyminen ei kuitenkaan välttämättä nosta ehdokkaan mahdollisuuksia menestyä presidentivaaleissa. Nuorten kiinnostusta herättivät eniten Andersson ja Virtanen, vaikka molempien kannattajia oli arvioijissa vain vähän. Lisäksi tutkimusaineisto osoitti, että Andersson onnistui keskustelun aikana parantamaan mahdollisuuksiaan nuorten silmissä, mutta käsitykset Virtasesta eivät muuttuneet. Luonnollisesti ehdokkasiin suhtautumiseen vaikuttaa ensinnäkin se ennakkotieto, joka katsojilla on ehdokkaasta. Toisaalta myös Virtasen ja Anderssonin esiintymisessä oli eroja. Virtanen oli lähes kaikissa puheenvuoroissaan varsin hyökkäävä ja jopa provosoiva. Lisäksi hänen argumenttinsa eivät näyttäneet vakuuttaneen nuoria, koska hänet arvioitiin asiantuntemattommaksi. Ihanteellisinta olisi, jos ehdokkaan viestintätaidot riittäisivät sekä pitämään mielenkiintoa yllä että herättämään luottamusta.

Ehdokkaiden esiintymistyyllillä näyttää olevan vaikutusta sekä ohjelman kiinnostavuuteen että ehdokkaasta syntyviin vaikutelmiin. Tämän tutkimuksen tulokset ovat kuitenkin suorastaan ristiriitaisia aikaisempien poliitikkojen esiintymistä koskevien tutkimusten kanssa. Aikaisemmis-

sa tutkimuksissa korostuu, että televisioon sopii rauhallinen, harkitsevan vaikutelman antava esiintyminen, mutta ei aggressiivinen, kiihkeä, jännitteinen tai vahvan intensiteetin omaava esiintyminen (esim. Blankenship, Fine ja Davis 1983; Devlin 1982; Sallinen-Kuparinen 1987). Nyt myönteisiä reaktioita herätti vahvaa innostuneisuutta ja kiihtyneisyyttä viestivä esiintyminen: runsas elehdintä, äänenkäytön intensiteetin kasvu ja jopa aggressiivinen esiintymistyyli. Tätä voidaan ainakin osittain selittää sillä, että tällainen esiintyminen on ehkä visuaalisesti ilmaisevampaa, minkä onkin todettu tuoreimmassa tutkimuksissa vaikuttavan myönteisesti televisionkatsojien käsityksiin poliitikoista (Hellweg, Pfau ja Brydon 1992; Patterson, Churchill, Burger ja Powell 1992). Toisaalta pitää myös muistaa, että nuorilla saattaa olla erilaisia käsityksiä kuin muilla äänestäjillä siitä, kuka esiintyy edukseen vaalikeskustelussa.

On kuitenkin syytä todeta, että tutkimuksessa arviointia tehneet nuoret olivat todennäköisesti tavallista kiinnostuneempia politiikasta. Kyseessä oli myös koetilanne, joka ei koskaan vastaa aitoa televisionkatsomistilannetta. Lisäksi vaalikeskustelusta katsottiin vain ensimmäinen tunti. Koko kolmituntisen ohjelman tarkastelu olisi valottanut enemmän esimerkiksi eri keskustelunaiheisiin suhtautumista. Ohjelman katsominen kokonaisuudessaan olisi kuitenkin ollut tutkimustilanteessa liian raskasta.

Nuorten vieraantumiseen politiikasta saattaa osittain vaikuttaa vallitseva poliittinen viestintäkulttuuri. Poliittisille vaaliohjelmille voidaan vielä tehdä paljon, jotta ne pitäisivät katsojien mielenkiintoa yllä, innostaisivat katsojia poliittisista asiakysymyksistä ja saisivat äänestäjät liikkeelle. Menestyäkseen tällä television aikakaudella poliitikko tarvitsee uudenlaista viestintätyyliä. Mukaansatempaavien vaalikeskustelujen avulla osa passiivisista nuorista saatettaisiin saada kiinnostumaan poliittisista televisio-ohjelmista ja sitä kautta politiikasta yleensäkin. Kiinnostavuus ei kuitenkaan saisi nousta poliittisten ohjelmien itseisarvoksi.²

² Kiitämme tutkimuksessa avustamisesta Jyväskylän yliopiston puheviestinnän opiskelijoita Pasi Kytöharjaa, Kati Mikkosta, Outi Saaristoa ja Anna Vuorista.

LÄHTEET

- Blankenship, Jane; Fine, Marlene ja Davis, Leslie (1983): The republican primary debates: the transformation of actor to scene. *The Quarterly Journal of Speech* 69:25–36.
- Devlin, L. Patrick (1982): An analysis of Kennedy's communication in the 1980 campaign. *The Quarterly Journal of Speech* 68:397–417.
- Helander, Voitto (1993): Nuorten järjestelmäkiinnittyminen. *Politiikka* 35:15–30.
- Hellweg, Susan; Pfau, Michael ja Brydon, Steven (1992): *Televised presidential debates*. New York, Praeger.
- Helsingin Sanomat, 18. 1. 1994: »Katsotuimmat tv-ohjelmat 10. 1.–16. 1.»
- Isotalus, Pekka (1993): Toimittaja kuvaruudussa. Esiintyminen televisiokontekstissa. Puheviestinnän lisensiaattintyö, viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Isotalus, Pekka (1994): Suomalaisessa puhekulttuurissa monikulttuurinen televisio. Teoksessa Liisa Salo-Lee (toim.), *Kieli & kulttuuri oppimisessa ja opettamisessa*. Viestintätieteiden laitoksen julkaisusarja. Jyväskylä: Viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto. (Painossa)
- Jääsaari, Johanna ja Martikainen, Tuomo (1991): *Nuorten poliittiset valinnat*. Tutkimus nuorten aikuisten poliittisesta suuntautumisesta pääkaupunkiseudulla. Helsinki, Gaudeamus.
- Kanerva, Jukka (1994): »Ryvettymisen hyvä puoli». Suomalainen politiikka ja poliitikot televisiossa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.
- Kraus, Sidney ja Davis, Dennis (1981): Political debates. Teoksessa Dan Nimmo ja Keith Sanders (toim.), *Handbook of political communication*. Sage, Beverly Hills.
- Kytömäki, Juha ja Savinen, Ari (1993): *Terveisiä katsojilta*. Palautetutkimuksen televisiota koskevien keskustelujen analyysi. Helsinki, Yleisradio.
- Leiwo, Matti (1988): Kuinka Koivisto vakuutti äänestäjät presidentin valitsijamiesvaalien vaalitentissä 1982? *Politiikka* 30:116–124.
- Liikkanen, Mirja (1993): Televisio- ja radio-ohjelmien valinnat. Teoksessa Mirja Liikkanen ja Hannu Pääkkönen (toim.), *Arjen kulttuuria*. Vapaa-aika ja kulttuuriharrastukset vuosina 1981 ja 1991. Helsinki, Tilastokeskus.
- Moring, Tom ja Himmelstein, Hal (1993): *Politiikkaa riisuttuna*. Kampanjakulttuuri murroksessa televisioioidun politiikan aikaan. Helsinki, Yleisradio.
- Oksanen, Matti (1984): Television vaikutus vuoden 1983 eduskuntavaalien tuloksiin. *Politiikka* 26:145–162.
- Patterson, Miles; Churchill, Mary; Burger, Gary ja Powell, Jack (1992): Verbal and nonverbal modality effects on impressions of political candidates: analysis from the 1984 presidential debates. *Communication Monographs* 59:231–242.
- Pesonen, Pertti; Sänkiäho, Risto ja Borg, Sami (1993): *Vaalikansan äänivalta*. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä. Porvoo, WSOY.

- Sallinen-Kuparinen, Aino (1986a): *Finnish communication reticence*. Perceptions and self-reported behavior. *Studia Philologica Jyväskylän* 19. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto
- Sallinen-Kuparinen, Aino (1986b): Miten kirjoitetun kielen mallit vaikuttavat puhumiseen. Teoksessa Liisa Lautamatti ja Sauli Takala (toim.), *AFinLA:n vuosikirja 1986*. Jyväskylä, Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys.
- Sallinen-Kuparinen, Aino (1987): Televisioesiintyminen, mediaretoriikka ja poliittinen vaikuttaminen. *Politiikka* 29:120–133.
- Thorson, Esther; Reeves, Byron ja Schleudet, Joan (1986): Attention to local and global complexity in television messages. Teoksessa Margaret McLaughlin (toim.), *Communication yearbook* 10. Beverly Hills, Sage.
- Weaver, D. (1987): Media agenda-setting and elections: assumptions and implications. Teoksessa David Paletz (toim.), *Political communication research: approaches, studies, assessments*. Norwood, Ablex.
- Zhu, Jian-Hua; Milavsky, J. Ronald ja Biswas, Rahul (1994): Do televised debates affect image perception more than issue knowledge? A study of the first 1992 presidential debate. *Human Communication Research* 20:302–333.